

ЕПІСТЕМОЛОГІЙНІ ТА ОЦІНЮВАЛЬНІ КРИТЕРІЇ НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОСТІ ПРИПИСІВ ЗАКОНУ В ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рабінович Сергій

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
міжнародного приватного права,*

*НДІ приватного права та підприємництва імені академіка
Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України,
професор кафедри конституційного права,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Практична реалізація засади рівності вимагає використання відповідних юридичних засобів в різних сегментах юридичної системи: правотворчості, правотлумаченні й нормоконтролі. До таких засобів належать: на всіх рівнях і стадіях юридичного регулювання – писані й «неписані» конституційні засади юридичного регулювання (соціальної справедливості та соціальної держави), концепція заходів підтримувальної дії, *affirmative action*; на законодавчому рівні – юридико-технічний прийом диференціації правових статусів; на рівні конституційного контролю – засоби оцінювання відповідності якості й змісту законодавчих приписів конституційним гарантіям прав людини.

Пунктами, які позначають ранні етапи розвитку методик застосування засади рівності в правовому регулюванні економічних відносин в конституційному судочинстві можуть слугувати рішення Суду в справах про електроенергетику від 12.02.2002 № 3-рп/2002 (суддя-доповідач В.І. Розенко), про мораторій на примусову реалізацію майна від 10.06.2003 № 11-рп/2003 (суддя-доповідач І.А. Тимченко) та справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності від 20.06.2007 № 5-рп/2007 (суддя-доповідач В.В. Джузь).

У конституційному правосудді «післямайданного» періоду спеціалізований орган конституційної юрисдикції України розширив і витончив свій інструментарій перевірки конституційності законодавчого регулювання економічних відносин, зокрема за рахунок розроблення критеріїв правомірності правообмежень, урахування європейських стандартів та зарубіжних практик контролю правомірності обмежень соціальних та економічних прав людини.

Так, у сферах цивільного та господарського права відбулася еволюція від принципу рівного захисту державою встановлених законом особливостей правового режиму форм власності до імплементації європейських правових стандартів пропорційності та недискримінаційності [1, 2]. Порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа або група осіб за визначеними у статті 24 Конституції України ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, отримує привілеї або зазнає обмеження у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та потрібними.

У соціальній сфері в умовах фінансово-економічної кризи принцип справедливого балансу між інтересами особи та суспільства КС конкретизував як право держави на вирішення соціальних питань на власний розсуд залежно від існуючих фінансово-економічних можливостей [3–5]. Поряд із цим, Судом запроваджено: а) ціннісно-оцінювальні межі законодавчого розсуду: заборона вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб» (№ 5-рп/2005) та «обов'язок держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю» [5]; б) формально визначені межі такого розсуду. В останньому випадку КС також визнав соціальні зобов'язання держави щодо осіб, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, такими, що не залежать від фінансових можливостей держави та її економічного становища [7–8]. Тим самим встановлено своєрідне «абсолютне» соціальне зобов'язання.

Серед юридико-технічних інструментів забезпечення засади соціальної спрямованості економіки у конституційному судочинстві України важливе місце належить принципам соціальної обґрунтованості та об'єктивної виправданості законодавчого регулювання, яким у практиці ЄСПЛ відповідає засада *objective and reasonable justification*. Ознака «об'єктивності» вказує на можливість емпіричної верифікації соціальних підстав юридичного припису, ознака «розумності» – на його відповідність типовим суспільним уявленням з позиції «розумного спостерігача», тоді як ознака «виправданості» – на легітимність такого припису з позицій соціальних уявлень панівних груп суспільства.

При цьому оцінювання обґрунтованості законодавчого регулювання базується на правовому, соціальному та економічному (зокрема функціонально-цільовому) пізнанні. Метою соціального та економічного пізнання КСУ є виявлення наявності/відсутності об'єктивних соціальних підстав для (не)диференціювання законодавцем правових

статусів учасників економічних відносин, встановлення особливостей порядку здійснення їхніх прав та/або меж такого здійснення тощо.

З огляду на те, що в практиці конституційного судочинства виражена єдність когнітивного й ціннісно-оцінювального відношень, імпліцитною основою здійснюваного Судом соціального пізнання є засада гноселогійного оптимізму, згідно з якою соціальна дійсність і, зокрема, зв'язки, які є предметом дослідження, є пізнаваними.

Соціальна необхідність встановлення правової диференціації та/або правових обмежень може бути зумовлена як існуючими матеріальними, так і ідеальними компонентами функціонування соціальних інститутів та діяльності агентів економічних відносин, їх бажаним, модельованим станом.

Оцінювання обґрунтованості правових відмінностей є виявленням значимості соціальних підстав їх встановлення. Таке оцінювання виступає особливим прийомом соціально-правового пізнання, не тотожним оцінюванню відповідності встановлених відмінностей їхній легітимній меті (принципу «домірності»). Підставою для висновку органу конституційної юрисдикції про обґрунтованість тих законодавчих відмінностей, які забезпечують дію засади соціальної спрямованості економіки, можуть бути визнані суспільно легітимні залежності – зв'язки, встановлювані між: а) правовими ознаками та емпіричними чинниками; б) нормами Конституції та нормами законів України; в) моральними уявленнями та законодавчими нормами.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1.06.2016 № 2-пп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v002p710-16>

2. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Байшева Павла Вікторовича, Бурлакової Ольги Олександрівни, Даць Ірини Вільямівни, Дедковського Вячеслава Вікторовича, Желізняка Михайла Васильовича, Кожухарової Людмили Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 2, 3 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних

та комунальних закладів культури" від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінам від 12.07.2019 № 5-р(I)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/va05p710-19>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII "Прикінцеві положення" Закону України "Про Державний бюджет України на 2011 рік" від 26.12.2011 № 20-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v020p710-11>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України № 3-рп/2012/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v003p710-12>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України" від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22.05.2018 № 5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v005p710-18>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22.09.2005 № 5-рп/2005/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v005p710-05>.

7. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України" від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 7.04.2021 № 1-р(II)/2021/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/va01p710-21>

8. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України від 13.09.2023 № 7-р(І)/2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v007p710-23>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-38>

ПРЕДСТАВНИЦТВО У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

Татулич Ірина Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри процесуального права юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) (ч. 3 ст. 284), тобто за правилами позовного провадження, однак, з винятками та доповненнями. В даному провадженні реалізується інститут представництва як вид правничої допомоги. Справи окремого провадження у суді першої інстанції у випадках, встановлених пунктами 1, 9 і 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК України розглядаються судом за обов’язковою участю адвоката особи, стосовно якої розглядається справа. У всіх інших справах не передбачено участь адвоката як обов’язкову. Учасники справи (заявники та заінтересовані особи) на власний розсуд вирішують як братимуть участь у процесі: особисто чи звертатися за правничою допомогою до адвоката? Це ж стосується і однієї з найпоширеніших справ, яка розглядається в порядку окремого провадження – встановлення фактів, що мають юридичне значення (Розділ IV глава 6 ЦПК України).

Згідно постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 травня 2025 року у справі № 754/13001/23 «Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, належать до юрисдикції суду за умов, якщо згідно із законом такі факти створюють юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; чинним законодавством не передбачено іншого порядку